

dincolo de Dunăre în vremile statului Valacho-bulgar, nu este de nevoie să închipui că ei să fi fost foarte numeroși în „Moesia“ și apoi să esplice mai tîrziu dispărerea lor din această țară, punându-i să treacă Dunărea. Cei dintîi capi ai răscoalei erau valachi; cele dintîi lupte pentru returnare a-ură drept teatru muntele Haemus, patria Valachilor; elementul bulgar, care era singurul mai cultivat, sfîrșî prin a predomini și statul valacho-bulgar se schimbă pe nesimtite în un stat curat bulgăresc.

Cit despre ritul bulgar care se întîlnește la Români de la nordul Dunărei, el a fost introdus aici în vremurile intîiu-lui stat bulgar, care și intindea stăpînirea lui până în Panonia. Nu este de nevoie să face pe Români să primească acest rit la sudul Dunărei și chiar legăturile bisericilor moldovenești și muntelești cu scaunul arhiepiscopal din Ohrida, arată că Români n'au putut primi creștinismul bulgar de căt la nordul Dunărei, în țările pe care ei le ocupă și astăzi. Căci dacă Români ar fi venit din Moesia după veacul al XII-lea, ar trebui să asculte de patriarchul de Trnowo; dacă s'au reîntors de mai jos din sudul Balcanilor după 1018, ei ar trebui să slujească în biserică lor în limba grecească ca și acei din Macedonia. A se admite însă că Români să fi revenit mai înainte de secolul al X-lea în Dacia, nu este de loc nimerit, intru căt violența năvălirei, care se presupune că și ar fi putut alunga din Dacia, stăruia încă în toată furia ei.

V

CRONICARI ȘI ISTORICI.

Se mai intimpină impotriva aflării Românilor în Dacia Traiană, tăcerea absolută pe care ar păzi-o asupra acestui fapt toate izvoarele veacului de mijloc.

Chiar cînd această tăcere ar fi intr'addevăr, încă ea nu ar

dovedi nimic, căci Dacia a fost o țară care rămase, pentru a zice astfel, afară din mișcarea istorică. Nefiind civilisată și lipsită de atingere cu popoare care cunoșteau întrebuiuțarea scrierii, se înțelege ușor cum se face că isvoarele veacului de mijloc nu pomenesc despre aflarea Românilor în această regiune. Însă autorii bizantini conțin destul de desăvătări care se raportă către țările așezate la nordul Dunării, și deci firesc lucru ar fi ca ei să vorbească despre Români ca locuind în aceste părți, dacă ei s-ar fi aflat pe aici. Aceasta este foarte drept; însă trebuie luat aminte că nici odată țările Daciei n'au avut în acest timp un traiu neașternut, ci trecând fără incetare din mânile unor barbari în acele ale altora, primiau în tot-d'auna numele năvălitorilor. Astfel Dacia fu numită succesiv Gotia, Hunia, Gepidia, Avaria, Bulgaria, Cumania etc., și popoare care o locuiau, ori de ce neam ar fi fost, își schimbau numele la fiecare schimbare de stăpîn, și aceste nume sunt singurele cunoscute de autorii bizantini. Astfel *Pachymeres* ne pare a amesteca Valachii din această parte a Dunării cu Sciții, de oarece el observă că împăratul Andronic s'ar teme că Valachii de pe lîngă Constantinopole să nu vină în ajutorul Sciților care se așteptau să năvălească—fiind trași în partea lor prin asemănarea vietuirei și doară și prin comunitatea singelui și a neamului.¹⁾ Am văzut mai sus că Valachii din munții Haemus căută scăpare la Sciții de pe rîpa stîngă a Dunării²⁾. Se crede în deobște că acești Sciți ar fi Cumanii; dar s'ar putea tot așa de cu temeiul vedea în ei Valachii, fiind că este mai de crezut că Valachii din Haemus să fi cerut ajutor la cei din Dacia de către niște barbari cu care nu aveau nimic de împărțit. Apoi să se mai bage de seamă că

¹⁾ *Pachymeres*, Bonn. p. 430.

²⁾ *Nicetas Choniates*, Bonn. p. 488: „οἵ δὲ περὶ τὸν Ἀσπαν βάρβαροι τὸν Ἰστρὸν διαβάντες καὶ τοῖς Σκύθοις συμμεταντες“.

atunci cînd Bizantinii nu numesc pe locuitorii așezați la nordul Dunărei după numele stăpînitorilor lor, ei îi botează cu porecle vechi, precum: Scîti, Geți, Daci, Tribali, etc. Astfel noi credem a regăsi pe Români în acest loc a lui Cantacuzen: „dar *Getii* de dincolo de Istru, care se slujise cu aceleasi arme ca și Tătarii, și care venise pentru a ajuta Misiunilor“¹⁾.

Este cu atîta mai puțin afară din cale de a vedea pe scriitorii bizantini că se indeletniceșc așa de puțin cu Români de dincoace de Dunăre, cu cît îi aflăm pomenind așa de rar despre acei ce locuiau în inima chiar a impărătiei lor. Astfel am văzut mai sus că cea d'intîiu pomenire a acestui popor, ca rasă deosebită, purtând numele de Valachi, cade în anul 976, deci către sfîrșitul secolului al X-lea și cu toate acestea același Pachymeres, citat mai sus zice că ei locuiau lîngă mahalalele Constantinopolei. Cît timp Valachii nu jucară nici un rol în istorie, ea nu se indeletnici cu dănsii; de indată ce ei incep a pune în cumpăna soarta impărătiei bizantine, se văd pe istoricii ei scoțindu-i din uitarea în care îi părăsise. Nicetas Choniates vorbește de ei mai pe fie-care față. D-l Jung observă cu multă dreptate, că Valachii care locuiesc astăzi în Austria, de și alcătuiesc o treime de pămînt de 2000 mile pătrate, mai nu sunt amintiți în istoria acestui stat până la 1848 unde ei incep a se arăta“²⁾.

Intr'un cuvînt, argumentul *a silentio*, nu dovedește absolut nimic. Indată ce incep să se afle documente sau scrieri asupra Daciei traiane, se văd în ele pomeniți Români. Dacă deci, aceștia par să nu fi amintiți de istoricul veacului de mijloc, lucru își are explicația să în imprejurarea că dă-

¹⁾ Adecă Valachilor. *Cantacuzenus*, Bonn. I. p. 465.

²⁾ În istoria Austriei a profesorului Krones ei nu sunt pomeniți de cît de vr'o 12 ori. Vezi *Jung*, *Römer und Romanen in den Donauländern*, Innsbruck, 1877, p. 245.

șii nu i cunoșteau. A se deduce de aici neființarea lor pare o incheiere cam pripită.

Dar este oare adevărat că nici un isvor istoric până în secolul al XII-lea să nu pomenească pe Români la nordul Dunărei? Protivnicii stăruinței Românilor procedează în chipul următor pentru a intemeia această axiomă: Ori unde ei întîlnesc veri un loc care să pomenească despre acest popor ca locuind în Dacia traiană, ei îl interpretează și l răsucesc până ce scot din el un înțeles cu totul altul de căt acel pe care l are în adevăr. Când se întemplă de dau peste isvoare mai indărătnice, cărora nu li s-ar putea aplica această operațiune, atunci declară isvorul insuși de mincinos. Astfel se ajunge la incheierea dorită că Români nu s-ar afla în isvoarele, din care ei însăși îl alungă. Sistemul urmat de protivnicii Românilor este foarte indemnătate. Când întîlnesc dovezi conforme teoriei lor, le primesc fără nici un control; când dau peste dovezi ce nu se impacă cu dănsa, caută să scape de ele prin unul din mijloacele arătate. Cu o asemenea metodă se poate proba ori-ce. Rămîne numai întrebarea dacă aceasta se chiamă a face istorie.

Este un cronicar unguresc *Anonymus Belae regis notar*, care pomenește în chipul cel mai neindoeinic despre ființarea Românilor în Transilvania pe timpul când Ungurii au cucerit această țară. El îl arată chiar că alcătuind un stat sub un duce a lor numit *Gelu* și îl dă drept oamenii cei mai ticaloși ai pământului „fiind că ar fi Valachi și Slavi“.¹⁾ Pentru că teoria lui Rösler să poată rămîne, trebuie cu ori-ce

¹⁾ *Schwandtner, Scriptores rerum hungaricarum Vindobonae 1746*, I. p. 17: „tunc Tuhutum—dum coepisset audire ab incolis bonitatem terrae ultra silvanae ubi *Gelou* quidam *Blaccus* dominium tenebat“ p. 18: „et habitatores illius terrae viliores homines essent totius mundi, quia essent *Blasii* et *Sclavi* et dux eorum *Gelou* minus esset tenax“. *A. Thierry, Attila*, II, p. 369 pune traiul acestui notar sub Bela I (1061—1063); *Rösler* îl strămută tocmai sub Bela IV (1235—1240).

preț înălțurată această mărturisire a notarului anonim. De aceea și vedem că Rösler își deschide chiar cariera de învățat prin o critică nimicitoare a cronicarului unguresc ¹⁾. Rösler se silește mai ales a dovedi în această scriere neștiință fabuloasă a cronicarului și sistemul său de a falșifica istoria în interesul gloriei maghiare. Să cercetăm mai cu dezmâruntul aceste invinuiri.

Anonimus aduce pe Unguri din Sciția; dar Regino, „singular izvor pe care cronicarul l'ar fi avut înaintea ochilor“, pune ca pricina a acestei părăsiri a vechei lor patrii, pustierea Ateluzului de către Peceneghi, fapt întărit și prin arătările lui Constantin Porfirogenitul, care adaugă că Peceneghii fură ajutați în această întreprindere de către Bulgari, sub regele lor Simeon ²⁾. Anonimus trece peste acest motiv nu prea de fală, și atribue eșirea Ungurilor din Sciția sporirei peste măsură a poporațiunei. Anonimus apoi schimbă în izbinzi perderile invederate suferite de Unguri, precum spre exemplu acea din 955, unde oardele lor fură sfărămate de către Othon cel Mare în cîmpia de la Lech. În neunire cu toate izvoarele veacului de mijloc, fără a scoate pe Regino, Anonimus face pe Unguri să mănuescă sabia și numește popoarele care se slujau cu arcul și cu săgeata, mărsave și ticăloase, când este cunoscut că tocmai Ungurii întrebuineau această armă, după cum făceau și Hunii străbunii lor. Cînd el descrie ruinele vechii reședință a lui Attila, le arată că ar fi de peatră, pe când Priscus, care văzuse această capitală pe timpul chiar când trăia intemeietorul ei, o descrie ca fiind de lemn. Eată în ceea ce privește reaua credință.

¹⁾ R. Rösler. Zur Kritik der ältesten ungarischen Geschichte, Tropau 1860. Reprodusă și adăosă în cap. IV a Rom. Stud.

²⁾ Porphyry. De adm. imp. Bonn. p. 173: „μετὰ δέ τὸ πάλιν τὸν Συμέων μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ρομαίων εἰρηνέυεσθαι καὶ λαβεῖν ἀδειαν, διεπέμψατο πρὸς τὸν Πατέναχίτας, καὶ μετ' αὐτῶν ὁμοφώνησε τοῦ καταπολεμήσας καὶ ἀφενήσας τὸν Τούρκους.“

Cît pentru neștiința lui ea nu ar reeși mai puțin la lumină, dacă se pun în asemănare fabulele sale cu faptele istorice dovedite într'un chip neindoelnic. Așa el vorbește despre un duce al Kievului care s'ar fi supus Ungurilor cînd aceștia treceră prin statul său, cînd este cunoscut că pe vremile venirei Ungurilor în Panonia, nici măcar nu ființa un ducat neatarnat al Kievului, căci acesta fusese intrunit cu acel al Novgorodului sub puternica mînă a lui Oleg, care nu era om să tremure înaintea unor fugari. Cucerirea Serbiei și aceea a Croației de către Unguri nu putea să aibă loc la intrarea Ungurilor în Panonia, fiind că cea d'intâi nu fu nici odată cucerită de Unguri, care n'au trecut nici cînd preste rîul Sava, ear a doua n'a fost supusă de Unguri de cît mult mai tîrziu. Anonimus nu pomenește nimic despre Avari, care trebuiau să se afle încă în Panonia de mează-zî; el nu cunoaște apoi nici pe Gepizi care trăiau încă în Dacia pe la anul 871. Tot atît de necunoscător este el despre șirul ducilor celor d'intâi ai Ungariei, căci el pune în fruntea lor pe Almus care ar fi fost urmat de Zulta, pe cînd Porfirogenitul arată ca cel d'intâi pe Arpad al căruia fiu și urmaș ar fi fost Leonta.

Anonimus vorbește și de un duce al Bulgarilor, Salanuș, și Rösler observă că ființarea unui ducat bulgar neatarnat pe rîpa stîngă a Dunărei nu este cu putință, fiind că chiar dacă Bulgarii și-ar fi intins stăpînirea și pe malul stîng al Dunărei, statul bulgar care se afla tocmai pe atunci în culmea inflorirei sale, n'ar fi putut ingădui ființarea unui stat neatarnat bulgăresc, ci l'ar fi contopit în propria sa unitate.

Este netăgăduit că unele din aceste invinuiri sunt întemeiate. Anonimus era fără indoială tot atâtă de neștiitor pe cît nu se sfia a înfrânge adevărul de indată ce el nu se impăca cu gloria maghiară. Dar critica lui Rösler merge prea departe, de exemplu cînd găsește de vină lui Anonimus pentru ce nu ar pomeni nimică despre Avari și Gepizi, care tre-

buia încă pe timpul venirei Ungurilor să se fi aflat în Panonia. O asemenea invinuire nu i s-ar putea face nici chiar atunci cînd el ar fi descris niște fapte contemporane, căci un cronicar nu este ținut să arăte toate faptele care ar putea să ne intereseze pe noi; el povestește acele care lui i se păreau de samă. Pentru Anonimus care trăește însă, după susținerea lui Rösler, vîr'o 300 de ani după venirea Ungurilor, o asemenea invinuire nu are nici un înțeles. El nu au pomenit de Gepizi și de Avari pentru că sau nu iau găsit amintiți în cronicile anterioare întrebuiențate de dînsul, sau pentru că tradițiunea tăcea asupra lor: Necunoștința apoi ce i se pune în socoteala despre șirul ducilor ungurești, este tot atît de puțin intemeietă, intru căt se aduce numai că pe Porphyrogenitul pentru a combate arătările sale, și acesta, de și mai apropiat de epoca emigrării Ungurilor din Ateluza în Panonia (952), totuși ca strein nu putea cunoaște cù atîta exactitate istoria unui popor barbar, în căt s'ar putea întîmpla ca Anonimus să aibă dreptate, sau chiar ca ambii să se înșele¹⁾). Rösler mai bănuiește încă lui Anonimus că ar vorbi despre existența unui duce rusesc în Kiev, cînd este cunoscut că la 898 un asemenea ducat nu era în ființă, căci ar fi fost întrupat în ducatul lui Oleg din Nowgorod. Dar dacă n'a fost un duce, a fost cel puțin un comandanț al orașului cu care Ungurii s'au luptat, și acest popor nu era ținut să se informeze despre relațiunile politice ale popoarelor prin teritoriile căroră trecea, în căt se lese tradițiunei niște arătări precise asupra unor asemenea imprejurări. Apoi pentru ce oare nu ar fi tolerat imperiul bulgar de peste Dunăre existența unor ducate vasale bulgare pe malul stîng al fluviului? Ori cine vede că toate aceste critici sunt silite și fără indoială că dacă Rösler găsește numai atîta de spus în potriva lui Anonimus,

¹⁾ Comp. Katona, Historia Critica I. p. 130. Cap.: „Qno modo Be-lae notarius cum Porphyrogenito conciliari potest.“

aceste lipsuri, chiar în casul când ar fi adevărate, încă nu pot ridica lui Anonimus ori ce putere doveditoare, după cum Rösler se încearcă a susținea:

Se poate însă întâmpla ca numele atit a ducelui român cît și a celor bulgari amintiți de Anonimus să fie iscudite, fie de dînsul, fie de tradițione. Este însă peste puțină de admis că Anonimus să fi iscudit și popoarele slave, bulgare și valache, care constituiau acele ducate.

Cu toate că Anonimus pare a se apăra de a fi urmat în expunerea sa datele tradiționale și spune că și-ar fi scris cronică după istoriografii de mai înainte,¹⁾ noi credem că nu s-ar putea pune mare temiu pe această pretenție a unui om neștiitor care vroia să treacă drept invetat, și care de și-a putut scoate cîte-va fapte de la un izvor de mai înainte, totosi culegea cele mai multe din întâmplările povestite de dînsul din bogatul cîmp al tradițunei. Se poate observa că de căte ori povestirea sa urmează marea trăsături ale tradiției naționale, ea conține adevărul; amănunțimele pe care el le adaogă pot fi false sau inchipuite; ele însă nu pot returna substanța tradiției insăși, cu atită mai mult că ea poate fi adeverită și prin alte mărturisiri contimpurane cu notarul.

Așa Anonimus spune că Ungurii veniră din Scitia în Panonia trecend pe lîngă Kiev și intrără în acea țară prin partea de mează-noapte, trecend peste munții Carpați. Rösler, care pare a găsi o plăcere deosebită de a arăta de neadevărate toate spusele notarului anonim, și care ține a dovedi încă odată că Bulgarii nu stăpîneau Valachia, face pe Ungurii cei alungați din țara lor de către Peceneghi și Bul-

¹⁾ Schwandtner l. c. I. p. 2: „Etsi tamen nobilissima gens Hungariae primordia suaे generationis et fortia quaeque facta sua ex falsis fabulis rusticorum vel a garullo cantu joculatorum quasi somniando audiret, valde indecorum et satis indecens esset.—„Et secundum traditiones diversorum historiographorum divinae gratiae fultus auxilio“.

gari, să apuce calea sudică pentru a intra în Panonia, prin Valachia și Banat. El zice în scrierea sa de căpitenie: „Dacă Ungurii ar fi putut în 892 să intreprindă prin partea de mează noapte o expediție în potriva Moravilor, că-i va ani după acea ei năr mai fi putut apuca aceiași cale pentru a căuta altă locuință. În anul 892 Ungurii locuiau între Nipru și Carpații răsăriteni ai Transilvaniei. Niciodată nu-i impedece de a trece prin Podolia și podisurile nordice ale Carpaților către Ungaria. În 895 ei nu mai locuiau acolo, ci se strămutaseră și locuiau acum regiunea așezată între Aluta și Porțile de fer. Cumpliții Peceneghi a căror putere o simțiră în cea de pe urmă a lor supunere, i-ar fi impedeat de a incunjura Carpații“¹⁾.

Acest loc desgolește pe deplin sistemul autorului în intenția teoriei sale, anume acela de a pune ca dovedit, lucrul care tocmai are nevoie de dovedă. În 892 Ungurii ar fi putut să treacă prin Podolia pentru a intra în Ungaria prin nordul acestei țări, căci *nici un popor puternic* nu le închidează această cale. În 895 ei nu puteau să mai facă. Pentru ce? ori cine să arăpte de a găsi pricina acestei impede cări *în un popor puternic care să arăpeze în Podolia*. În locul acestei incheieri lăzice, Rösler pune o altă anume că Ungurii năr mai fi locuit în Ateluzu, dar se așezaseră în Oltenia, pentru a găsi astfel în Peceneghi acel popor puternic de care are nevoie spre a impedece pe Unguri de a incunjura Carpații. Eată deci pentru ce Rösler, îi strămută în Oltenia. Dar de unde ia Rösler această locuință a Ungurilor în acea regiune? Care istoric al acelor timpuri î-o spune? Eată ceea ce a uitat să ne arăte. El susține acest fapt fiind că are nevoie de el din două puncte de vedere: întâiul pentru a combate pe Anonimus și al doilea pentru a arăta că Un-

¹⁾ Rom. stud. p. 198.

gurii, putind trece liber prin Valachia, aceasta nu era supusă Bulgarilor.

Intărirea spuselor notarului îi vine dintr'o parte de unde ea n'ar prea putea fi așteptată. Cronica rusască atribuită lui Nestor (scrisă către anul 1100) conține o arătare identică cu acea a lui Anonimus: „Anii 6396, 6397, 6398, 6399, 6400, 6401, 6402, 6403, 6404, 6405, 6406 (898). Ungurii trecură pe lîngă Kiev, lîngă muntele care și astăzi se numește încă muntele Ungurilor. Ajunși la malurile Niprului ei așezară acolo forturile lor, căci ei erau nomazi precum sunt și astăzi Polovzii. Ei veniau de la răsărit și trecură niște munți înalte care s'au numit munții Ungurești și se apucară la luptă cu Valachii și Slavii care locuiau în aceste țări.“¹⁾.

Este greu de crezut că Anonimus să fi cunoscut cronică lui Nestor și să fi luat din ea arătarea sa asupra drumului urmat de Unguri. Această răspundere deplină între Anonimus și cronicarul rus, dă fără indoială spuselor celui din-tâi o strălucită intărire și arată că acolo unde n'avea interes să ascunde adevărul, el îl da la lumină. Rösler crede că Anonimus „n'ar putea fi scăpat nici chiar prin ajutorul lui Nestor.“²⁾ Dacă s'ar urma principiile de critică puse în lucrare de Rösler, cînd e vorba de a nimici o doavadă care vine în sprijinul Romînilor, ar trebui să ne lepădăm pentru totdeauna de încercarea de a intemeia adevăruri istorice. Noi credem că această potrivire deplină între două istoriile așa de deosebite este cea mai bună doavadă a fintărei unui fapt istoric, și că Rösler care strămută pe Unguri fără nici o doavadă în Oltenia, n'are dreptul de a invinui pe Anonimus cu atîta amărăciune, căci și el îi urmează intocmai, iscodind fapte

¹⁾ Chronique dite de Nestor, par Louis Léger, Paris 1884, Cap. XIX, p. 19.

²⁾ Rom. Stud. p. 199.

acolo unde nu le află potrivite cu dorințele sale, pentru a sluji unei cause streine istoriei.

Este apoi de observat că Porphirogenitul spune că Ungurii ar fi părăsit Ateluzul fiind impedeцаи de a'l reocupa, de către Peceneghi. Ungurii care atacase mai înainte pe Simon regele Bulgarilor se indușmânise cu el. Cînd în 892 ceata resboinică a Ungurilor apucă cătră apusul Europei pentru a ajuta pe Arnulf contra lui Swiatopluc, Bulgarii trimit soli la Peceneghi ca să atace familiile Ungurilor rămasă acasă fără apărare și pustiesc împreună Ateluzul într'un mod ingrozitor. Cînd se intorc Ungurii înapoia din expedițiunea lor, unde avuseră prilegiul a cunoaște întinderea și mănoșia cămpiilor panonice, ei, găsind țara lor prăpădită, își culeg familiile și averile lor imprăștiate de Bulgari și Peceneghi și se strămută în Panonia. Pe unde au apucat? Chiar logica cea mai elementară ne arată că ei n'au putut urma alt drum de cît acele pe care 'l cunoșteau, de vreme ce s'au dus ear cătră Panonia, de unde tocmai ei se intorceau. Fiind însă că trebuie să ne închipuim că Bulgarii și cu Peceneghi nu vor fi părăsit cu totul țara pustiită și cucerită de ei—causă pentru care Peceneghii locuiau în Ateluzu pe timpul lui Constantin Porphirogenitul—apoi Ungurii nici nu putură să se încerce a străbate cătră sud, ci apucări înapoia cătră Panonia. Parte din Ungurii cei rămași a casă spre paza familiilor, fugise de atacul combinat al Bulgarilor și Peceneghilor în munți Moldovei sădice; ei rămaseră apoi aice, alcătuind națiunea Secuilor, care sunt tot de rasă maghiară, de și limba lor e ceva mai barbară de cît a Ungurilor propriu zisă. Singură această imprejurare explică cum se face de întâlnim numai cît această parte din poporul maghiar așezat în munți, pe cînd tot celalalt ocupă șesul. Așa dar lovirea Ateluzului de Bulgari și Peceneghi a avut doue urmări pentru națiunea maghiară: parte din ea căută un adăpost în muntii Moldovei

—Secuii, cealaltă parte, care revine din expediția în Panonia se întoarce pe calea pe unde venise earăși în acea țară. Din această expunere a faptelor se vede într'un chip neindoeinic că Ungurii nici odată n'au putut să ocupe Oltenia pentru a trece apoi de aice în Panonia.

Anonimus are deci deplină dreptate cînd el pune pe Unguri să intre în Panonia pe la nord și nu pe aiurea.

O pătrundere a Ungurilor în Panonia prin sud era chiar peste puțină din mai multe pricini : Întăiu, fiind că Ungurii nu o cunoșteau, pe cînd calea de la nord le era pe deplin cunoscută, căci ei o apucase în mai multe rînduri în expedițiile lor în potriya apusului. Așa este de crezut că insuși Rösler nu gîndeа a aduce pe Unguri pe hotarele monarchiei france în 862, făcîndu'i să treacă strîmtorile Porților de fer. Am vîzut mai sus că chiar dînsul admite că în 892 Ungurii ar fi lovit Moravia venind de către mează-noapte Apoi chiar cînd Ungurii, presupunîndu-i așezați în Oltenia, ar fi vrut să treacă din Valachia în Panonia, pe acele timpuri nu era nici o cale deschisă între aceste două regiuni, și aceasta cu atît mai puțin cînd era vorba de strămutarea unui popor întreg. Avem asupra acestei imprejurări o dovadă invederată. Istoricul bizantin *Menandru*, rapoartă că Chaganul Avarilor, Baian, (care locuia în Panonia) vroind în 581 să pedepsească pe Slavii care locuiau în Valachia, pentru că aceștia nu vroiau să asculte de ordinile sale și să-i plătească tributul, și rugat tot odată și de împăratul Mauriciu ca să pedepsască pe Slavi pentru o invasiune a lor în împărăția bizantină, trece Dunărea la Singidunum, merge de a lungul rîpei drepte a fluviului până în dreptul Schiției (Dobrogea) și l trece înapoia pe malul nordic pentru a ajunge pe supușii săi răvătitori.¹⁾ Este însă invederat că dacă Baian ar fi putut

¹⁾ *Menander*, Bonn. p. 404. Comp. *Pič*, Abstammung der Rumänen, p. 75.

trece de a dreptul din Panonia in Valachia, el nu ar fi făcut acest incunjur.

Rösler, pentru a dovedi cum Anonimus turbură pretutindene adevărul, pune intr'o neconitenă asemănare spusele sale cu acele ale cronicilor apusene. Această metodă, de și foarte nimerită, nu poate conduce la rezultate sigure de cît în privirea istoriei *exterioare* a Ungurilor, atingerea lor cu popoarele apusului. Ea nu poate fi pusă în lucrare pentru istoria *interioară* a acestui popor, faptele petrecute la cucerirea Ungariei, pentru că nici o cronică apusană nu cunoaște aceste fapte. Inducțiunea trasă de Rösler că Anonimus fiind prins de mai multe ori cu minciuna în spusele sale, nu ar putea fi crezut nici odată, nu este logică, și apoi am văzut că a-supra unui punct prea însemnat din istoria lăuntrică a Ungurilor, calea urmată de ei pentru a trece din Ateluzu în Panonia Anonimus chiar conține adevărul. El nu avea interes aici de a falsifica cele petrecute, și chiar neștiința sa, făcându-l să primească tradițiunea ca temelia povestirei sale, dă cuvintelor sale și mai multă crezare.

Mărturisirea sa despre aflarea Românilor în Transilvania, cu toate fabulele de care el o inconjoară, să nu conțină ea oare un fond de adevăr? Ce interes ar fi avut Anonimus a iscodi ființarea acestui popor? Nu se poate admite falsificarea unui fapt istoric, de cît din o pricina oare-care. Însă în zadar s'ar căuta o asemenea în casul nostru. Rösler însă care e pregătit asupra tuturor punctelor, descopere în curând pricina care ar fi impins pe Anonimus a iscodi ființarea Românilor în Transilvania pe vremile venirei Ungurilor. Găsind în timpul său (1235—1270) Români în Transilvania, el trebuia să dea o explicație a aflării lor în această țară. Si astfel inchipui el pe acest popor ca aflat în Transilvania de cucerirea maghiară. Eată originea fabulelor sale privitoare pe Gelu. Cel mai bun respuns ce se poate opune unei asemene-

nea susțineri a fost făcut de d-l. *Tomaschek*, pe cind era incă protivnicul lui Rösler. Reproducem incă odată cuvintele sale aduse și mai sus: „Anonimus nu putea fi aşa de nepriceput să vrea a face să creadă pe compatrioții săi că Valachii ar fi niște locuitori vechi ai țărei, cind—după cum susține Rösler—ei abia ar fi fost intrat în ea cu 60 de ani mai înainte. Nu, tradițiunea mai veche de cît amintirea oamenilor și credința obștească a timpului său i arăta ca atari pe Valachi și pe Slavi. Dacă ar fi putut privi pe Valachi, pe care îi numește cei mai ticăloși dintre oameni, ca pe niște vagabonzi noi veniți, de sigur că el nu le-ar fi crățat și această ocară.”

Anonimus însă nu este singurul isvor al veacului de mijloc care să amintească ființarea Românilor în Transilvania. Datele sale sunt sprijinite și de alte cronică contemporane sau cu puțin timp posterioare, a căror credință n'a fost niciodată bănuită. Așa cronica intitulată *De facto Hungariae magnae invento* scrisă în 1237, începe prin cuvintele: „S'au găsit în faptele *Ungurilor creștini*, că ar fi altă Ungarie mare, de unde au ieșit 7 duci cu popoarele lor, care au venit în țara ce astăzi se numește Ungaria, ear pe atunci se numea *pășunile Romanilor*, pe care și-o alese spre a locui, după ce au supus popoarele ce trăiau atunci într'insă.”¹⁾ Nu trebuie uitat că și Anonimus vorbește de anale pe care le-ar fi avut sub ochii săi și reproduce din aceste anale tocmai faptul raportat și de cronica de mai sus; el spune: „In anul intrupării lui Dumnezeu 884 după cum se spune in croni-

¹⁾ „Inventum est in gestis Hungarorum Christianorum, quod esset alia Hungaria maior de qua VII duces cum populis suis egressi fuerant qui venerunt in terram quae nunc Hungaria dicuntur, tunc vero dicebatur *pascua Romanorum*, quam inhabitandam prae terris ceteris elegerunt, subiectis sibi populis qui tunc habitabant.“ Citată de *Tomaschek* în critica cărții lui Rösler, *Zeitschr. für Ö. G.*, 1872.

cele anale, șapte fețe de căpitenie au eșit din țara Scitică către apus.“¹⁾) Cronica anterioară consultată de Anonimus era deci aceeași pe care a avut-o în vedere și scrierea *de Magnae Hungariae invento*. Anonimus aducând dintr'ënsa povestirea despre eșirea Ungurilor din Scitia, este firesc lucru de a admite că el reproduce după acel isvor întreaga espunere despre eșirea lor din vechea lor patrie și așezarea lor în cea nouă, cu atât mai mult că cuvintele întrebunțate de din-sul sună aproape în același mod, vorbind și el despre păstorii Românilor pe care i dă ca Valachi: „Pe care țară (adică Panonia) o locuiau Slavii, Bulgarii și Valachii sau păstorii Romanilor.“²⁾ Anonimus deci în privirea aflării Românilor în Transilvania, nu face de cît să reproducă un izvor anterior, ceea ce l pune afară din cearta întreprinsă asupra adevărului acestei notițe. Archidiaconul Thomas în Istoria pontificilor din Salona și Spalato scrisă cătră 1266, zice că „Ungurii veniră în Panonia și după ce uciseră locitorii acelei regiuni, și pe o parte din ei îi reduseră în sclăvie, s'au așezat în acel câmp—această regiune se zice că din vechime a fost *pășunile Romanilor*.“³⁾ În sfîrșit Simon Keza zice în cronică sa, scrisă cătră 1285; „Valachii care fură *păstorii și colonii Romanilor* rămânând de bună voia lor în Panonia.“⁴⁾ Termenii deci de Valachi și de păstorii Romanilor

¹⁾ „Anno dominicae incarnationis D CCLXXXIII sicut in analibus continetur cronicis, septem principales personae egressi sunt de terra Scitica versus occidentem.“ Schwandtner I. c. I, p. 6.

²⁾ „Quam terram inhabitabant Slavi, Bulgari et Blachi ac pastores Romanorum.“ Schwandtner, I. c. p. 8.

³⁾ „Interfectis namque incolis regionis illius, aliisque in servitudinem redactis posuerunt se in planicie illa—haec regio dicitur antiquitus fuisse *pascua Romanorum*“. Thomas archidiaconi spalatensis, Historia Salonitarum politicum atque Spalatensium. Schwandtner I. c. III p. 349.

⁴⁾ „Blakis, qui Romanorum fuere pastores et coloni, remanentibus sponte in Pannonia“. Ed. Endlicher p. 37.

(de unde numele ţărei de păşunele Romanilor) sunt intrebuinţaţi fără osebire unul pentru altul, spre a însemna aceaşi poporaţiune, şi acest termen este cu atât mai potrivit cu cît Valachii fusese reduşi prin imprejurările espuse mai sus la starea de păstori.

Rösler dovedeşte pe Anonimus de falş în toate părţile istoriei sale care se rapoartă la atingerea Ungurilor cu naţiunile apusene, unde am văzut că el avea interes să ascundă adevărul. O asemănare de acelaşi fel făcută cu alte izvoare indigene în privirea faptelor lăuntrice ale istoriei ungureşti, întăreşte din potrivă spusele sale în chipul cel mai vădit; ce trebui dedus de aici? Nimic alt ceva, după cum credem noi, de cît că Anonimus nu este cu mult mai neştior nici mai falş de cît cele mai multe din cronicile veacului de mijloc, că el nu ascundea adevărul de cît acolo unde era interesat să o face, şi că prin urmare arătările sale în privirea Valachilor, intemeindu-se pe tradiţiune şi chiar pe nişte croniци mai vechi, ele trebuie să fie privite ca vrednice de credinţă.

Cronica atribuită lui Nestor, pe care am găsit-o mai sus întărind spusele lui Anonimus în ceea ce priveşte calea urmată de Unguri pentru a veni din Ateluzu în Panonia, aminteşte pomenirea făcută de acesta despre aflarea Românilor în Transilvania şi anume la sosirea Ungurilor în această ţară. Reproducem în intregul său locul unde el spune această imprejurare: „Ungurii trecuă pe lîngă Kiev, lîngă muntele care şi astăzi se numeşte încă muntele Ungurilor. Ajunşi la malurile Niprului ei aşezară acolo corturile lor, căci ei erau nomazi precum sunt şi astăzi Polovzii. Ei veneau de la răsărit; ei trecuă nişte munţi înalţi care s-au numit munţii ungureşti şi se apucară la luptă cu Valachii şi Slavii care trăiau în aceste ţări; căci mai întâi se aşezase Slavii aice; apoi vinăra Valachii care supuseră

pămîntul Slavonilor ; apoi Ungurii alungînd pe Valachi și cucerind această țară, se aşezără aice cu Slavonii după ce i supuseră : de aice vine numele țării de Ungaria“ ¹⁾.

Nestor repetează aceste cuvinte în două alte locuri. Așa capul al III-lea conține vorbele următoare : „Valachii venind la Slavii Dunărei, aşezându-se în mijlocul lor și făcîndu-le silnicie, acești Slavi se duseră să s'âșeze pe Vistula și luară numele de Lechi“ ²⁾.

El revine asupra acestei teme în capul al VIII-lea al cronicei sale : „Atunci veniră Ungurii albi și moșteniră țara Slavonilor, după ce alungară pe Valachi care o aveau luată de mai înainte“ ³⁾. Chiar cînd acest de pe urmă loc ar fi respins ca interpolat, totuși nu este mai puțin sigur că Nestor vorbește de *Valachi* în mai multe rînduri și este vorba a se ști ce popor înțelege el sub această denumire. Se înțelege că nu poate fi de cît un popor de viață latină, căci Slavonii păstrează această numire în deosebi pentru popoarele acestei rase ⁴⁾.

Rösler pe care acest loc îl incurca deopotrivă cît și Anonymus, și care nu putea declara de falsificator și pe cronicarul rusesc, găsi un mijloc destul de ghibaciu de a interpreta acest loc astfel ca să-l facă de tot nelovitor pentru teoria sa. El susține că Valachii lui Nestor nu sunt de cît — Francii imperiului Carlovingian !! Si Rösler susține această tesă în aparență cu toată seriositatea. El se rosteste asu-

¹⁾ Nestor, par Louis Léger, Cap. XIX, p 19.

²⁾ Idem, p. 4.

³⁾ Idem, d. 8. Partea sabliniată, neafindu-se de cît în două manuscrise, este presupusă a fi fost interpolată de cătră copiști D-l Franz Miklosisch au lăsat-o afară din edițiunea sa a cronicarului rus, Viena 1860.

⁴⁾ Martin Cromer de origine et rebus gestis Polonorum Cap. XII : „Polonorum atque Slavonum lingua non modo hi populi, verum etiam omnes qui sunt Italici generis Vlassi et Vlossi dicuntur, quod ipsum etiam argumento est Italicam hanc gentem esse.“

pră acestui punct în chipul următor: „Valachii lui Anonimus notar, locuiesc în Ungaria resărîteană, țără aşezată pe rîpa stîngă a Tisei; acei ai lui Nestor trebuie se fie căutați pe partea opusă, în vechea Panonie Valachii lui Anonimus sunt poporul acela pe care și noi modernii îl cuprindem sub acest nume; Valachii lui Nestor sunt Francii imperiului Carlovingienilor. Și această deosebire insemnată n'a fost descoperită până astăzi Ceea ce s'a presupus în tot-dea-una și cu drept cuvînt este că Valachii lui Nestor n'ar putea fi Români de astăzi. Schlözer îi ținea drept Italieni. Fraehn din potrivă presupunea că țara Valachilor lui Nestor ar fi fost Francia. Dacă se observă că la el Gallicanii sau Galiții, adecă Spaniolii din nordul Spaniei sunt numiți îndată lîngă Valachi, se va găsi o nouă intărîrire a acestui adevăr. Dacă deci Francii sunt numiți Valachi în totalitatea popoarelor care făceau parte din impărăția lor, atunci se înțelege de la sine că Germanii Franciei răsăritene sunt și ei cuprinși sub acest nume”¹⁾.

Mai întăiu nu înțelegem de unde iea Rösler deosebirea între Valachii lui Nestor care ar trebui căutați din dreapta Tisei și acei ai lui Anonimus care ar fi de a stînga ei. Este cunoscut că Ungurii au cucerit întăi Transilvania, chiar atunci când ei au pășit peste Carpați, și că numai cît mai tîrziu au intins ei domnia lor asupra Panoniei, anume după moartea lui Sviatopluk în timpul resboiului civil ce au izbucnit între fi acestuia Moimir și Zentobolch, 896—898. Data cuceririi Transilvaniei și a Panoniei nu se potrivește în tocmai în deosebiții cronicari și istorici. Anonimus o pune în 894, Const. Porphyrogenitul în 896 și continuatorul analelor fuldense în 898. S-ar putea impăca aceste deosebite arătări aplicîndu-se data adusă de Anonimus la cucerirea Transilvaniei și celealtă la acea a Panoniei.²⁾.

¹⁾ Rom. Stud. p. 80.

²⁾ Vezi și *Katona Hist. Crit. ducum*, p. 186 §. u.

Nestor face în capul al II-lea o enumerare a popoarelor din rasa jafetică: „Waregii, Suedezii, Normanii, Goții, Rușii, Englezii, Spaniolii (Galitzani), Valachii (Volochi), Romanii (Rimlieni, românește vechiu, Rimleni) Germanii (Nemtzi), Korialzii, Venețianii (Veneditzky), Francii (Friagovie)“.¹⁾ El cunoaște deci tot atit de bine pe Franci ca și pe Romani, și nu putea deci, să numească imperiul Francilor Carlovingiani cu termenul de Valachi, ci ar fi intrebuințat acel de Friagovie, sau de Rimliani, căci acest imperiu purta de la 800 și titlul de imperiu roman. Cît despre rîndul în care sunt expuse aceste popoare, de unde Rösler vrea să tragă un argument pentru așezarea lor geografică și înțelege sub Valachi pe Italieni, observăm că Nestor nu urmează în expunerea lui nici așezarea geografică nici asemănarea națională; aşa el sare de la Ruși la Englezi, pentru a trece de la aceştia la Spanioli peste Franci, pe care nu-i aduce de cît la sfîrșit după ce au pomenit pe Valachi, Romani, Nemți și Venețianii. Necunoscend el așezarea popoarelor după cum era în realitate, el arată numai numele lor care lovise urechile sale. Italienii nici nu ființau ca popor pe vremile lui Nestor, și poporațiunile de căpătenie ale Italiei în acest timp erau tocmai Venețienii și Romanii pe care Nestor îi cunoaște și îi numește cu numiri deosebite.

¹⁾ Nestor par *Léger*, Cap. I, p. 2. În acest cap. enumerarea este precedată de următorul lor: „lingă marea Varegilor locuiesc Waregii până la răsărit cătră moștenirea lui Sem, și spre apus ei se intind până la țara Englezilor și a Valachilor“. Această arătare face pe domnul Léger să înțeleagă sub Valachii din acest loc al lui Nestor pe *Italieni*. (Vezi Idem, p. 391). Însă atunci cum să se înțeleagă spusele lui Nestor care arată că Waregii adeca Scandinavii (Idem, p. 385) ar atinge spre apus până la țara Englezilor și a Valachilor? Suedia să se mărginească spre apus cu Italia!?! Se vede deci cît de confuse erau cunoștințele geografice a le lui Nestor, și deci ce valoare se poate pune pe sirul enumerării sale.

Dacă este adevărat că Carol cel Mare cucerise Panonia a-supra Avarilor în 797, oare aceste părți nu schimbase stă-pînul lor în decursul seculului care trecuse, și ascultau ele în 898 tot de impărăția Francilor? „Situația țărilor dună-rene se schimbase mult de la moartea lui Carol cel Mare și nimicirea desăvîrșită a imperiului avar. Acuma confederația Slavilor Marahani sau Moravi stăpînea de pe înălțimea unde ea intemeiase scaunul puterii sale, șesurile de la nordul Dunării și ținea în cumpănă Francia răsăriteană. Carol cel Mare nu avuse drept urmași de cât niște principi slabî care nu știură să ducă greutatea toagului său impărătesc, sau niște copii ambițioși a căror impărecheri rupseră impărăția în bu-cați.“¹⁾ Imperiul roman apoi ființa cătră sfîrșitul veacului al IX-lea tot atât de puțin ca și regatul Francilor. Cel în-tăi încețase de a mai fi cu Carol cel Gros în 887 și nu fusese încă reînființat în legătură cu Germania prin Othon cel Mare (962). El fusese înlocuit în partea sa răsăriteană tocmai prin acest regat al Germaniei în persoana lui Arnulf din Carnitia. Unde se găsește oare în această stare de lucruri cel mai slab motiv care să fi făcut pe Nestor a pomeni pe Francii impe-riului carlovegian cu numele de Valachi?

Nestor apoi zice respicat și în mai multe rînduri că *Valahii se așezase in mijlocul Slavonilor*; el pare deci a fi fost bine știitor asupra acestei imprejurări. Nu e vorba numai că de o stăpînire a Valachilor asupra țărilor căzute mai apoi sub Unguri, dar de o năvălire a Valachilor *ca popor* în aceste țări, de o colonisare a Valachilor așezată aici în urma unei cuceriri. Francii însă nici odată n'au venit ca popor să se așeze în Panonia. Carol cel Mare orînduise aici cîte-va comitate, ocîrmuite de Franci; dar coloniile pe care el le trimise aici erau „de obîrșie germană, ridicate din Bavaria sau slavone, aduse din Carnitia. Numerul lor așezat aici de-

¹⁾ A. Thierry, Attila, II, p. 215.

veni însemnat și astfel se dădu naștere în jurul Vienei și a muntelui Comagene unui simbure de poporațiune teutonică¹⁾.

Cum dară să explicăm într'un chip logic și potrivit cu faptele istorice cunoscute tesa sprijinită de Nestor, că Valachii loviră pe Slavoni și se aşezără în mijlocul lor, că mai tîrziu Ungurii veniră peste dinșii și supuseră domniei lor pe Valachi și pe Slavi?

Trebue luat aminte că nu putem cere prea multă logică și precisiune cronicarilor veacului de mijloc, și că tocmai năzuința noastră de a explica faptele aduse de dinșii potrivit cu cunoștințele noastre actuale, poate să le dea un înțeles pieziș și să inducă în eroare asupra adevăratului lor înțeles. Faptul adus de Nestor că Slavonii alungați de pe malurile Dunării de către Valachi, se aşezără pe acele ale Vistulei sub numele de Lechi, este una din acele gicitori neexplicabile, care își are obîrșia în cunoștințele incurcate, legendele sau tradițiunile fără temeu, unite cu știrile mai mult sau mai puțin sigure a le cronicarului ruseasc Rösler care găsește tot atât de puțin explicaarea acestei relațiuni, admite că a putut ființa printre Slavoni o tradiție care punea în legătură emigrarea Slavonilor către nord cu cucerirea Panoniei²⁾.

S'ar putea lua spusele lui Nestor drept o intunecată amintire a cucerirei romane și a efectului ce această cucerire trebui să l'aibă asupra popoarelor sarmatice care locuia în Dacia alăturea cu Dacii³⁾. Valachii lui Nestor nu pot deci fi de cît Români Transilvaniei, căci Ungurii au cucerit chiar de

¹⁾ Thierry, Attila, II, p. 194.

²⁾ Rom. Stud. p. 31.

³⁾ Aceasi parere este reprodusa și de *Dlugosz Historia polonica* I, 1122: „Stephano Moldaviae Woiewodae apud Wallachos mortuo, quorum maiores et aboriginarii de Italiae regno pulsi (genus et natio Volscorum esse fuisse creduntur) veteribus dominis et colonis Ruthenis, primum subdoli deinde abun-

la inceput Transilvania, și deci Valachii lui Nestor, cari nu pot fi în nici un chip Francii lui Carol cel Mare, trebuie să fie numai decât poporul românesc. Nouă ni se pare că Schlözer are pe deplin dreptate cînd zice că: „acești Valachi ai lui Nestor nu sunt alt ceva de cît acei pe care și astăzi îi cunoaștem sub acest nume; cu cît mă încredețez pe fie ce zî despre acest fapt și retrag deci cele ce am spus mai sus¹⁾. Nu sunt nici Romani, nici Bulgari, nici Franci, dar chiar Valachi coboritori din vechiul și marele popor al Traciilor, Dacilor și Getilor, cari au încă și astăzi limba lor deosebită și trăesc în număr de mai multe milioane, de și apăsați în Moldova, Valachia și Transilvania“²⁾. De aceeași părere este și ultimul traducător și comentator al lui Nestor, d-l Louis Léger.³⁾

Mărturisirea lui Anonimus că Valachii s'ar fi aflat în Transilvania la venirea Ungurilor, capătă întărire și dintr-o altă parte, încă mai neașteptată de cît cronica rusască. În poemul german Nibelungen se găsesc pomeniți Valachii printre popoarele care veniră să feliciteze pe Attila cu prilejul căsătoriei sale cu Crimhilda (cîntul 22):

„von vil maneger sprâche sah man úf den wegen
vor Ezelen rîten vil manegen kuenen degen
kristen und heiden vil manec witiu schar
dâ si ir frowen funden, si fuoren vroelichen dar.

dante in dies multitudine per violentiam expulsis, illam occuparunt in Ruthenorumque ritus et mores quo facilior proveniret occupatio a propriis degenerantes transmigrarunt.“

¹⁾. Nestor, Russische Amalen in ihrer slavonischen Grundsprache von L. A. von Schlözer, Gött. 1805, II, p. 30, unde el crede că Valachii lui Nestor ar fi Italieni. Rösler (v. m. sus, p. 110) citează numai cît părerea cea d'intăiu a lui Schlözer; pe aceasta de a doua, prin care Schlözer revine asupra ei, o trece sub tacere.

²⁾ Idem, III p. 144.

³⁾ Nestor par Léger p. 391. Numai cît Valachii din cap. I susține că ar fi Italienii dar și aceasta fără cuvînt; vezi mai sus, p. 111, nota.

von Riuzen und von Kriechen reit dâ vil manec man
Polânen und *Vlâchen* den sah man ebene gan
 ir pfert und ros diu guoten da si mit kreften riten
 swaz si site habeten der wart vil wenec iht vermiten
 von dem lande uz Kyeven reit och dâ manec man
 und die wilden Pescenaere, da wart des vil getân,
 mit dem bogen schiezen zen vogeln die da flugen
 ir pfile si vil sêre mit kraft unz an din wende zugen

.

Der herzog Ramunc uzer Vlâchen lant
 mit siebenhundert manen, kom et fur sî gerant
 sam die wilden vogele sô sah man si warn etc. etc.

Poemul Nibelungenilor a fost turnat in forma acea in care il posedăm noi astăzi cătră sfîrșitul secolului al XII-lea, 1190 și manuscrisele cele mai vechi ce ne au pastrat această redacțiune sunt dintre anii 1210—1225. Acest poem însă nefind de cît intrunirea cântecelor singuratice ce se aflau de mai nainte în gura barzilor germani, este invederat că părțile din care el s'a alcătuit, trebuie să fie mult mai vechi. Astăzi nu mai suntem în stare a deosebi data precisă a incorporării în intregul seu a deosebitelor sale episoade. Infățoșarea Peceneghilor și a Polonilor la curtea lui Attila este un anachronism invederat, adaos prin vre un cântăreț de mai tîrziu. Oare tot astfel s'a petrecut lucrurile cu Români? Fost-au ei introdusi în poem în acelaș timp cu popoarele în tovărășia cărorăi împreună poemul în forma sa actuală? sau sunt ei contemporani a arătărei lui Attila însuși în cercul cînturilor germane, fără indoială una din părțile cele mai vechi ale epopeei. În nehotărîrea în care ne pune această întrebare, trebuie să căutăm data cea de pe urmă cînd a putut intra Români în poemul Nibelungenilor. Este afară de indoială că chiar dacă am presupune răsăritul Europei cu totul necunoscut Germanilor, cruciatele au trebuit să-i pună în cunoștință mai apropiată cu etnografia Europei răsăritene,

și este de crezut că această nouă cunoștință impinse pe unul din cîntăreții mai de apoi ai poemului a imbogăți nomenclatura națiunilor care se infățoșază la curtea lui Attila. În timpul cărei cruciate însă a putut spiritul german să dobîndească aceste nove cunoștințe? Fără indoială că în timpul celei întâi (1096) sau cel mult în al celei a două (1146), căci cea a treia, condusă de împăratul Frideric Barbă-roșă, (1188-1190) este prea apropiată de data redacției definitive a poemului.

Apropierea Valachilor și a Polonezilor îndegletează o vecinătate a acestor popoare; de asemenea cu țara Kievului și Peceneghii. Cît despre Ruși și Greci acestea sunt popoarele cele mai îndepărtate, care nu lipsiră nici ele să veni să curtenească pe Attila. Ducele *Ramunc al țării valace* nu este alta de cît numele poporului *Romîn*, dat capului său. Germanii aud tot deauna sunetele nasale, care lipsesc în limba lor, ca și cînd ar fi urmat de un *g* sau *c*. Așa în dicționarul conversației a lui Meyer 1875 găsim pronunțarea numelor franceze sfîrșite în *an*, *on* arătate pe nemtește prin *ang*, *ong*, spre exemplu: *Florian* (sprich: Floriang); *flacon* (spr: flacon); *Melun* (spr: Melung). de asemenea și numele de *Romîn*, care este cu totul nasal, a devenit în transcrierea germană *Ramunc*. Acest nume pe care Nibelungen îl dau capului națiunei Valache, nu se află de cît la nordul Dunărei; Români din peninsula Balcanilor se numesc tot deauna pe sine *Armîni*.

ACESTE TREI ISVOARE ATIT DE DEOSEBITE CONCURGIND INTR'UN CHIP AȘA DE DEPLIN A DOVEDI FINȚAREA ROMÂNIILOR LA NORDUL DUNĂRII ÎNAINTEA SECOLULUI AL XIII, ARATĂ CĂ LIPSA ABSOLUTĂ DE POMENIRE A ACESTUI POPOR CA LOCUIND ÎN DACIA PĂNĂ LA ACEST SECOL NU SE AFLĂ DE CÎT ÎN MINTEA ACELORA CE AU INTERES A NU'L AFLA AICEA.

Să trecem la autorii bizantini:

Cinnamus în epitomele sale raportează faptul următor, care

s'ar fi petrecut pe timpul impăratului Manoil Comnen, în anul 1161: În una din numeroasele sale expediții împotriva Ungurilor, pentru a putea mai ușor înfringe pe dușmanii săi, împăratul ordonă că ei să fie loviți din trei părți de odată: „El trimise pe Alexios cu o mare armată contra Dunării, prefăcindu-se că ar voi să lovească pe Unguri iarăși prin locurile obiceinuite. Leon Batațe cu o armată tot aşa de puternică, care numera mai ales un număr însemnat de Valachi care se zic a fi colonie italică, fu trimis pentru a cădea asupra Ungurilor din o altă parte, despre Marea Neagră, pe unde ei nu fusese nici o dată loviți. Conform cu acest plan Alexios ajunse la Dunăre și spăria necontentit pe Unguri, prefăcindu-se că ar vrea să treacă fluviul, în timp ce Batațe căzind asupra lor din părțile de către Marea neagră, pustii totul în calea sa, ucigind un mare număr de oameni, și lăudând tot pe atâtă în robie și se întoarse înapoi încarcat cu prăzi. Împăratul vrând însă să dea Ungurilor și o a treia lovitură, trimise încă o armată care înaintă mai către nord în direcția Tauro-Sciției sub conducerea lui Lamparda și N. Petralifa“.¹⁾ Rösler care citează numai partea subliniată²⁾ pentru a-i putea da, astfel dislipită, înțelesul ce îi convine, susține că Valachii lui Cinnamus erau din peninsula Balcanului, cărora singur împăratul putea să le ordone să ia parte la luptă, căci el n'ar fi avut nici un drept a face a-

¹⁾ *Cinnamus*, Epitome, Bonn. p. 260: Ἀλέξιον μὲν στρατεύμασιν ἀμα πολλοῖς ἐπὶ τὸν "Ιστρὸν ἔπειρπε δόκησιν ἐμπυλήσοντα" Ουγγνοίς ὡς ἐκ τῶν συνήθον καὶ πάλιν αὐτοῖς ἐπιτεθῆσεται χορίων. Λέοντα δὲ τινα Βατάτζην ἐπίκλησιν ἑτέρωθεν στράτευμα ἐπαγόμενον ἀλλο τε συχνὸν καὶ δὴ καὶ Βλάχων πολὺν δμιλον, οἵ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χωρίων ἐμβαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐγγικὴν, διθεν οὐδεὶς οὐδέποτε τοῦ παντὸς αἰώνος ἐπέδραμε τούτοις etc.

²⁾ Rom. stud. p. 85.

ceasta pentru Valachii de această parte a Dunării, dacă ei s'ar fi aflat aici. O analisă acestui loc în intregul său, ne va descoperi cu totul alt ceva. Ungaria trebuia să fie lovită din trei părți de o dată: prin locurile obicinuite, din partea Mărei negre și prin Tauro-Sciția. Locurile obicinuite sunt prin sud, trecind Dunărea și Sava, pe unde în nenumărate rînduri vedem pe Bizantini resboindu-se cu Ungurii¹⁾. Tauro-Sciția nu este alt-ceva de cît Galitia.²⁾ Partea dinspre Marea Neagră trebuia deci să se afle între aceste două puncte extreme, și fiind că după cum arată Cinnamus lovirea trebuia să vină din spate Marea neagră, este învederat că el avea în vedere Moldova și trecările Carpaților din aceste părți (bună oară pasul Oituzului), pe unde Ungurii nu fusese nici odată loviți. Însă tocmai în această armată se afla multimea cea mare de Valachi. Ei se alipiră deci de la sine pe lîngă armata lui Batașe, pentru a combate pe Unguri care silise pe mare parte din acest popor, prin cucerirea Transilvaniei, a se cobori pe laturile exterioare ale Carpaților, lucru pe care vedem că l fac și mai tîrziu.

Cum se poate atunci trage din acest loc înțelesul pe care Rösler vrea să-l scoată din el, că Valachii de care e vorba ar fi fost acei ce locuiau la *Bizia, Anchialos prin jurul Constantinopolei in prajma Mării negre?*! Pentru ca corpul lui Batașe să vină din acele regiuni, ar fi trebuit să treacă și el Dunărea, și Cinnamus zice respicat tocmai din potrivă cînd arată că acel ce lovea pe Unguri la Dunărea era Alexios, și că deci cele-lalte două expediții erau la nordul fluviului. Al treilea corp de armată a lui Lamparda, fiind tocmai în Galitia, unde se putea găsi alt loc pentru a ataca pe Unguri, și anume din spate părțile Mării negre, de cît în Moldova?³⁾

¹⁾ *Cinnamus* p. 12, 119, 131, 217, 222, 239 etc.

²⁾ Ibidem p. 115: „κατὰ Γαλίτζης χώρας Ταυρισκηθηκῆς.

³⁾ D. Hasdeu, Istoria critică a Românilor, București, 1874 I, p. 15

Mai sus (p. 72) am găsit pe Rösler trecind sub tăcere un loc însemnat pentru descoperirea adevărului în întrebarea cu care ne indeletnicim. Aici îl vedem ciuntind un altul pentru a scoate din el un înțeles cu totul deosebit de acela pe care l'are într'adevăr. Dacă era convins de dreptatea tesei sale, erau oare de lipsă atare mijloace pentru a o intemeia?

Un alt autor bizantin, contemporan lui Cinnamus, același Nicetas Choniates pe care l'am întrebuințat mai sus pentru a limpezi întrebarea statului valacho-bulgar, ne-a păstrat o aratare încă mai precisă asupra aflării Românilor la nordul Dunării, tocmai pentru epoca în care ea este săgăduită. Sebastocratul Andronic Comnen, fiind inchis pentru că uneltise o răscoală în contra nepotului seu împăratului Manoil Comnen aujunse să scăpa din inchisoare (1167) și voi se fugă în Galitia; „el intrase acum în hotarele acestei țări și se credea ajuns în un loc de scăpare, cînd fu apucat de cătră niște Valachi, care prinse să-l despartă de fuga lui, și l'inapoiără la împăratul“¹⁾. O interpretare este aici cu neputință; nici măcar nu se poate înțelege sub numele de Γαλάτες orașul Galați, căci Nicetas vorbește de hotarele acestui loc: „τῶν τῆς Γαλάτης ὁρίων λαβόμενος“, și autorii bizantini pun Γαλάτες între părțile Rusiei mici, μερὶς Ρωσία. Nefiind însă cu putință de a se desface de

crede că acești Valachi fură Oltenii, care în legătură cu Bizantinii cuceriră Făgărașul. Mai întâi nu este adevărat că din această parte Ungurii să nu fi fost nici odată loviți; apoi Marea Neagră este prea îndepărtată de trecătoarea Turnului Roș pentru ca să fi putut sluji lui Cinnamus de indreptare a punctului de unde venea Leon Bataș.

¹⁾ Nicetas Choniates, Bonn. p. 171: „ἀλλ’ ἐτε του δειμαίνειν ἀπεῖχεν Ἀνδρόνικος ὡς ἥδη τὰς γεῖρας τῶν διωκόντων λαθὼν καὶ τῶν τῆς Γαλάτης ὁρίων λαβόμενος, πρὸς ἣν ὡς εἰς σῶζον κρησθύμετον ὄρμητο, τότε θηρευτῶν ἐμπίπτει ταῖς ἄρκυσι· συλληρθεὶς γὰρ παρὰ Βλάχων, οἷς ἡ φήμη τὴν ἀυτοῦ φύσασα φυγὴν ὑφέγγετο, ἐς τούπισω πρὸς βασιλέα πάλιν ἀπήγετο“.

Nicetas în chipul indemnatic precum se urmează cu Anonimus, d-l *Hunfalvy* nu găsește în acest loc alt-ceva de cît „o dovadă că imigrarea Valachilor de această parte a Dunărei, la Cumani, incepuse încă înaintea epocii lui Petru și Asan“¹⁾. Aiurea el susține tot cu atită convingere: „că ar fi afară din indoială că acești Valachi nu sunt locuitori vechi din Galitia, coboritori ai coloniilor romane“²⁾. Nu cumva ar fi oare și aceștia Franci de ai lui Carol cel Mare rătăciți până aicea?

Nicetas spune că Andronic fu prins indată după ce trecu hotarele Galiciei. Dacă am putea determina până unde se întindeau aceste hotare, din partea Moldovei, am găsi cu aproximație locurile pe unde hălăduiau Valachii. Un document din 1134 ne dă mijlocul a o face. În acest document se vede un principă al Bărladului Ivancu Rotislavovici „atîrnător de tronul Galiciei“, care orînduește negoțul principatului său și dă numele a trei orașe ce s-ar afla în el: Tecuci, Bărlad și Galați.³⁾ Acest principat al Bărladului fiind vasal al celui de Galitia, trebuia să i fie vecin și se întindea după toate probabilitățile până din sus de ~~Teeuci~~^{Bătaie}. Hotarele Galiciei în Moldova erau deci în aceeași regiune. Nu este vorba deci precum crede d-l *Tomaschek* de Români care ar locui lingă Nistru în Galitia, ci de Români din Moldova așezați aproape în aceleași locuri pe unde găsim că au trecut armata lui Batatzeș în Transilvania, însoțită fiind ea de o mulțime mare de Români. Aceste două notițe se sprijin deci una pe alta.

¹⁾ Ethnographie Ungarns p. 348. *Rösler* nu cunoștea acest loc, sau cea ce este mai de crezut l'a trecut sub tăcere. Vezi mai sus p. 17, nota 2.

²⁾ Die Rumänen und ihre Ansprüche, p. 80.

³⁾ Acest prețios document este proprietatea D-lui Antioch Cantelemir Rolsky din Podolia rusească. El a fost publicat pentru întâia oară de d. *Hasdeu* în foia Instrucțiunea publică, 1860, No. 1. Compară *Rösler*, Rom. stud. p. 323 nota 3 și *Pič*, Ueber die Abstammung der Rumänen, p. 107, nota 15.

Cit despre Kekavmenos, pe care l'am analisat mai sus, el nu conține niște date în destul de lămurite pentru a fi întrebuițat cu folos.

VI

DOCUMENTELE.

Cum se face însă de Români nu sunt pomeniți cel puțin în documentele care se rapoartă la Transilvania înainte de veacul al XIII-lea? La această întrebare pusă de protivnicii stăruinții Românilor în Dacia, vom respunde printr'o alta. Se află oare multe documente asupra Transilvaniei înaintea acestui veac? Cel mai vechiu este din 1165 și chiar al 5-lea din sirul lor conține o dovadă invederată despre aflarea porului nostru în Transilvania.

Acest document este din anul 1197 și pornește de la regele Emerich, care dăruiește o stăpînire bisericii sf. Martin de Orod; documentul arată între altele și hotarele acelei posesiuni în modul următor: „are deci de margine în partea meridională *Fequetfee*; de aici merge pe drumul cel mare la *Hegesholmu*“¹⁾). Acest cuvânt de pe urmă conține dovada de care e vorba. El este alcătuit din două părți: cea d'intăiu ungurească: Heges, de la *Hegy*, munte, deal; a doua română, *holmu*—deal, formă dublă aspirată din *culme*, de la latinescul *culmen*, deal²⁾.

¹⁾ *Teutsch und Firnhaber Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens*, Wien 1857, p. 6: „in meridionali parte habent metam super *Feqeutee*, deinde protenditur per magnam viam ad *Hegesholmu*“.

²⁾ Sunt mai multe localități cu acest nume în România: *Holmu* sat în jud. Romanului, com. Vovriești; *Holmu* sat în jud. Iași, com. Hoisești; *Holmu* în jud. Vaslui, com. Drăgușeni, (vezi *Frunzescu* dicționar topografic al României, București 1872). În Transilvania aflăm satele: *Crihalma*, *Cohalmu*. Români din Transilvania au cuvântul *hilmu*, rădicătură, movilă. Compară lat. *culmen*. ital.